

บทคัดย่อ

ชื่อรายงานการวิจัย : ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่
 ชื่อผู้วิจัย : นายภัสกรบด ฤทธิเต็ม และพระนคร ประังฤทธิ์
 ปีที่ทำการวิจัย : 2551

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพ หลักการ และวิธีการดูแลรักษาสุขภาพชุมชนของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ และถอดบทเรียนของวัดในการดูแลรักษาสุขภาพชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research: PR) ในพื้นที่กรณีศึกษา 2 แห่ง คือ 1) ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต วัดห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) วัดเจียง ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มผู้นำ ได้แก่ พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ บุคลากรเจ้าหน้าที่หรือหมอฟันบ้าน และกลุ่มผู้ป่วย โดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แบบสำรวจ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. บริบทและศักยภาพของวัดในการรักษาสุขภาพชุมชน พบว่า บริบทของพื้นที่การให้บริการของวัดเป็นปัจจัยแรกสุดในการกำหนดรูปแบบการรักษาสุขภาพชุมชน เช่น กรณีวัดห้วยเกียง เป็นพื้นที่ๆ มีความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน, ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย, ความพร้อมของอาคารสถานที่, สภาพแวดล้อม และบุคลากร ส่วนวัดเจียงมีพื้นที่ให้บริการอยู่ห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ มีปัญหาการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของภาครัฐ แต่มีพื้นที่ตั้งใกล้กับเขตป่าอุดมสมบูรณ์ มีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน, การปลูกสวนสมุนไพรเป็นแหล่งเรียนรู้, อาคารผลิตและจำหน่ายสมุนไพร, มีการรวมกลุ่มเป็นสมาชิกเครือข่ายหมอเมือง บริบทเหล่านี้ ทำให้วัดมีศักยภาพเพียงพอในการดูแลสุขภาพชุมชนร่วมกับหน่วยงานทางสาธารณสุขของภาครัฐ โดยอาศัยการพัฒนาศักยภาพของผู้นำ, ศักยภาพของบุคลากรหรือการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน, ศักยภาพของชุมชน และศักยภาพของหน่วยงานภายนอก

2. หลักการและวิธีการดูแลรักษาสุขภาพชุมชนของวัด พบว่า วัดห้วยเกียงและวัดเจียง มีหลักการในการทำงานสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม (Holistic Health) คือ เน้นความสมดุลของร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ โดยเริ่มต้นที่ระดับบุคคล, ครอบครัวและชุมชน, ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีวัดห้วยเกียง ใช้หลักการสร้างภาวะผู้นำให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และสร้างวัดให้เป็นที่พักทางจิตใจของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาแกนนำทั้งในระดับเยาวชนและชาวบ้าน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและร่วมกิจกรรมการดูแลรักษาสุขภาพ ส่วนวัดเจียงใช้หลักการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน สนับสนุนให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมรักษาสุขภาพชุมชน และจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านตระหนักถึงการดูแลรักษาสุขภาพ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่บูรณาการเข้ากับกิจกรรมชุมชน และกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเรียนรู้แก่เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสืบต่อดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ส่วนวิธีการดูแลรักษาสุขภาพชุมชนของวัด พบว่า กรณีวัดห้วยเกียง มีการประยุกต์ใช้การแพทย์พื้นบ้านร่วมกับเทคนิคการแพทย์แผนปัจจุบัน และใช้ความเชื่อศรัทธา เช่น การดูเมื่อคูหมอ ส่วนวัดเจียง เน้นการใช้การแพทย์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม ใช้พิธีกรรมปิดเคราะห์ ปะพรมน้ำมนต์ และใช้คาถาพุทธคุณ เพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจดีขึ้น

3. บทบาทของวัดในการดูแลรักษาสุขภาพชุมชน พบว่า กรณีวัดห้วยเกียง พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำทั้งในด้านสุขภาพกายและสุขภาพใจ, การสร้างบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, การสร้างบทบาทของบุคลากรทั้งในฐานะผู้ให้บริการรักษาและให้กำลังใจผู้ป่วย และบทบาทของผู้ป่วยในฐานะผู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ส่วนวัดเจียง บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เฝ้าหาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน, การสร้างบทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน, การสร้างบทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอพื้นบ้าน และการสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ป่วยในกิจกรรมพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริมการฝึกอบรมความรู้หรือพัฒนาหลักสูตรการแพทย์พื้นบ้านสำหรับพระสงฆ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่รักษาสุขภาพชุมชน
2. ควรมีการพัฒนาเครือข่ายและเวทีแลกเปลี่ยนของพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน